

Betekenis is een vergelijkend warenonderzoek
saskia de jong

Lezers die bang zijn voor poëzie? Hmm. Het stigma van de poëzie. Wat is er om bang voor te zijn? Wie heeft ze bang gemaakt? Hoeveel toegankelijke poëzie is er immers niet om uit te kiezen? Kom kom, zo moeilijk is het ook weer niet.

Wie weet waar gedichten over gaan? Weet altijd de leraar dat beter dan de leerling?

Weet de dichter het zelf wel altijd beter dan de lezer?

Schort er misschien iets aan de presentatie? De dichter neemt zichzelf zo serieus.

Poëzie is juist verslavend, geeft een kick. Poëzie is voor mensen die alles al hebben, en is dat niet op ons allemaal van toepassing. Poëzie is een grotere uitdaging dan bungeejumpen.

Wordt er niet een wereld van insiders gecreëerd door de zogenaamde poëziekenner?

De kenners die ons zeggen: 'probeer maar 1 gedicht per keer en kauw daar maar eens goed op'. Ja, laten we intuïtie en gevoel even uitschakelen, 'nu even serieus', en ons toeleggen op het analyseren van een gedicht. Juist de poëziekenner/liefhebber/schrijver denkt de waarheid in pacht te hebben, de status aparte van de poëzie wordt door hen zorgvuldig bewaakt.

Tip van sdj: lees een bundel in een ruk uit en je hebt een vermoeden van vorm, stijl, trucjes van de dichter die je wel eens zouden kunnen leiden naar de ingang van zijn werk. Daarna kan het herkauwen beginnen.

Poëzie is dus moeilijk? Allicht, alle begin is moeilijk. Poëzie is zo moeilijk als je het (je)zelf maakt. Poëzie is groots en meeslepend denken. Vooral niet preuts zijn t.a.v. de poëzie. Poëzie lezen is werken, is streven.

Zowel dichter als lezer moeten willen verdiepen, tot het gedicht willen komen, zichzelf op losse schroeven zetten, zichzelf voortdurend wensen te (ver)vormen, maar altijd in de eerste plaats in en voor zichzelf. Want inderdaad, hier moet hij misschien wel nachtelijke halsbrekende omzwervingen escapades hordes uithoudingsvermogen survival coopertest voor over hebben.

Let wel: een gedicht mag ook door de lezer onaf gelaten worden, haal geen halsbreekende toeren uit, jouw tijd komt nog wel, of niet. Wees niet bang dat je iets mist; bij wel meer mensen zat er een wolk voor de zon op het moment van de eclips. De weg ernaartoe is minstens zo belangrijk.

Een boom is geen boom. Ikzelf denk dat een boom er zo uitziet, terwijl de buurvrouw denkt dat een boom er zus uitziet.

Twee dingen herinner ik me van mijn eigen literatuuronderwijs op de middelbare school;

1. een enkele les waarin we een gedicht bespraken (De naam van de dichter? Geen idee, Kopland?) waarin ofwel paarden ofwel vliegtuigen voorkwamen, waarvan ik echter (en in mijn herinnering al mijn medeleerlingen) dacht dat het over vliegtuigen c.q. paarden ging. Ik vond het stuitend dat de leraar dacht het beter te weten, terwijl het dertig tegen één was.

Nog steeds denk ik 'al zou een gedicht over paarden gaan i.p.v. vliegtuigen, of viceversa, laat het daar voor mij dan over gaan'. De metafoor is een prachtig stijlmiddel, maar dat is het dan ook: een vorm. Als de dichter zo nodig wil dat de lezer exact weet wat er bedoeld wordt, dan moet hij dat maar gewoon zeggen. Het heerlijke aan poëzie is juist dat het geen beperkingen kent en weinig dwingend is, waardoor het ruimte over laat voor een eigen interpretatie. Een zeldzame bewegingsvrijheid.

Zelf heb ik er geen enkel bezwaar tegen wanneer een lezer met een voor mij volledige nieuwe interpretatie komt. Het lijkt me vanzelfsprekend dat de een er iets anders uit haalt als de ander en het komt de poëzie ten goede;

2. een poster in het lokaal met een gedicht van Hans Andreus. Ik herinner me niet dat er ooit met een woord over gerept is, maar als starende scholier is dit desalniettemin een aanraking met de poëzie. Die wellicht wel de enige juiste is: de nieuwsgierigheid wekken, herhaaldelijke confrontatie en de lezer zelf laten verkennen.

Onlangs las ik voor op een festival waar de poëzie serieus werd genomen. M.a.w. het was niet specifiek bedoeld voor het lichtere genre. Een vriendin van mij die in de zaal zat, moest een aantal malen lachen om dingen die ik zei en voorlas. Na afloop vertelde

ze mij dat ze door haar buurvrouw in de zaal was aangestoten en vermanend was toegesproken. Poëzie is immers een serieuze zaak...

‘Velen gaan nog steeds op zoek naar dé betekenis.’

We rennen rond als kippen zonder kop en we hebben geen keus omdat we geen keus hebben. We lezen omdat we niets liever zouden willen doen dan begrijpen, betekenissen zoeken. Het is onhaalbaar voor ons; het pogen ligt in ons verankerd, zo ook de mislukking.

Persoonlijk begrijp ik van de meeste dingen zeer weinig en ervaar ik die druk minder als het gaat om iets waarvan niemand iets snapt, of dat niet te snappen is.

Ik houd ook wel van kruiswoordpuzzels. Het opent soms een luikje in het brein, laat een frisse wind waaien, brengt je van het rechte pad. En hee, daar valt het gouden ei.

Gouden kip, dank u wel.

Iedereen heeft zijn eigen denkpaadjes. Daaraan verandert niet veel meer, omdat die paadjes gevormd zijn door kennis en ervaringen en we als volwassenen niet heel veel nieuwe kennis of andersoortige ervaringen meer opdoen. Zonder het opdoen van nieuwe kennis kan het leven soms saai zijn, keer op keer loop je in dezelfde bak dezelfde denkkür.

Het waarderen van een gedicht dat in het geheel niet op jouw eigen denkpaadje valt is onmogelijk. Interesse valt meestal samen met een flink aantal overlappende punten in gebaande denkcirkels. Dat een enkele keer tijdens het lezen van een gedicht van een padverwant een klik in het hoofd klinkt, de sleutel tot een gedicht of een gedachte of een inzicht wordt geboden, is een doorbraak. De adrenaline giert door je aderen, je krijgt een kick, het voelt alsof er letterlijk een expansie van het brein heeft plaats gevonden. Het is je gelukt even uit de bocht van je cirkel te schieten, vanaf nu zal de omloop niet meer dezelfde zijn. Door één toegevoegd punt moeten alle punten een stukje opschuiven, waardoor alles in een ander perspectief komt te staan. Je kunt weer een tijdje vooruit. Deze momenten zijn zeldzaam.

Maar er is ook het instant genieten. Weliswaar minder baanbrekend, maar niet minder waardevol; de kleine geluksprinkjes, de glimlach, de schaterlach, de ontroering, het

volmondig jaknikken: zo is het. Hiervoor kan een woord voldoende zijn, een toon, een combinatie van woorden, een zin, een zinsconstructie. Er zijn geen regels of wetten, je mag zelf naar believen dingen uit een gedicht, en in het groter geheel een bundel, pikken die je bevallen.

Eigenlijk is het zo eenvoudig, vaarwel critici, een gedicht doet iets met je of niet. En zo niet, dan is er geen man overboord en heb je geen boot gemist.

EEN DIALOOG

A: Het gedicht is nooit af.

B: Het gedicht is af als de dichter vindt dat het af is.

A: De taal is nooit toereikend.

B: Helaas en gelukkig, zoals het leven zelf, zie daar de uitdaging.

A: Het onvatbare laat zich eenvoudigweg niet zeggen.

B: Uiteraard niet; wat niet wegneemt dat we het kunnen, en misschien wel moeten, proberen.

A: Taal en werkelijkheid...

B: Wat is werkelijkheid? Dat wat wezenlijk bestaand is. Voor wie?

A: ... laten zich niet tot elkaar herleiden, ze zijn geen afgeleiden van elkaar. De werkelijkheid is in taal ongrijpbaar, of poëtisch geformuleerd in de woorden van Cees Nooteboom...

C: Er zit "zand tussen dingen en zeggen".

B: Al kunnen feiten prima herhaald en gezegd worden.

Er kan wel degelijk een diepere kern van waarheid schuilgaan in een gedicht, namelijk de waarheid van de dichter. Maar zelfs zijn eigen waarheid spreekt de dichter niet per definitie.

A: Of dat je met taal de feitelijke, de zintuiglijk waarneembare wereld zou kunnen vatten.

B: Ja hoor, dat kan, want feiten zijn afspraken = taal. Niet alles is ineens veranderd met het postmodernisme.

A: Hoogstens kan het gedicht suggereren, om dan in het beste geval geslaagd te mislukken. De schoonheid van de mislukking, is dat geen beeldende - misschien wel

paradoxale - omschrijving van het ultieme streven dat veel poëzie beweegt, dat poëzie tot de verbeelding laat spreken en ons laat nadenken over het medium?

B: Eerder de schoonheid van het zinloze. Of de schoonheid van het pogen.

Poëzie op papier, of eigenlijk lezen maar meer nog deze moeilijke variant daarvan, is een achterhaald medium. Net zoals het jagen voor voedsel niet meer van deze tijd is. Er mag geen gevaar of moeilijkheidsgraad meer bij komen kijken. Men heeft het niet meer nodig. Wij weten immers alles al. Waarom zouden we wiskunde leren, wanneer komt het ons van pas in de rest van ons leven? Wij zijn niet op zoek naar een boodschap, wij hebben zelf ook heus een mening. De zin van het leven? Bestaat niet. Dus rommelen we maar wat aan. Cabaret is de nieuwe poëzie, daarin wordt immers ook wel met taal gespeeld.

We zijn consumenten geworden; wezenlijk ongeschikt voor poëzie, omdat die om actieve deelname, een eigen inbreng vraagt.

Niet onze aangeleerde leeswijze, maar onze aangeleerde leefwijze doet ons de das om. Zelfs onze ontregelingen hebben we graag gereguleerd. Moeten we niet keer op keer concluderen dat onze geest in het algemeen weinig flexibel is?

'Zodra taal anders wordt aangewend, anders dan we het gewend zijn, dan schrikken we.' Helaas geldt dit ook voor liefde, cultuur, seks, religie etc.. Elke structuur, elk systeem grijpen we aan om een houvast vinden en de chaos waar we deel van uitmaken te controleren. Vanuit een verstandelijk bepaalde controledrang, als wapen tegen de angst, uit superioriteitsgevoel.

Maar we kunnen niet overal controle over uitoefenen, we moeten af van de arrogantie van de geest en weer leren ondergaan.

We zouden niet anders moeten leren lezen, maar anders leren leven. Ontregelen, vragen stellen, onderzoeken, verbindingen zoeken tussen diverse gebieden. Poëzie is, o.a., ook muziek, is alle zintuigen gebruiken, we moeten dus over de taal heen kunnen leren stappen.

Misschien wel te beginnen met poëzie los te koppelen van lezen, van de letterlijke taal, allereerst moeten we leren wat een poëtische ervaring is. Voor alles geldt dat we een zelfreinigend vermogen dienen te bezitten.

Een herkauwer kauwt het eten eerst oppervlakkig. Dit vertraagt de passage van het voedsel, waardoor het voedsel de tijd krijgt om langer voor te verteren.